

Az ismeret- és tudástudomány (cognitive science) eredményeinek alkalmazása a magyar nyelv tanításában

Molnárné Czeglédi Cecília - 2014. 06. 02.

Az ismerettudomány alapú anyanyelvtanítás alapelvei

A rendszer tanítása

Minden ismereti tartalom és folyamat rendszert (hálózatot) alkot, így a nyelvi rendszer is. A nyelvi rendszer az ismereti hálózat-felépülés és működés része. A nyelvi rendszer elemei és viszonyaik által alkotott hálózatban az egyes elemek sok másik elemmel állnak kapcsolatban. A rendszer vizsgálatakor tanulmányozni kell az egyes elemeket és az elemek viszonyait is. Nem elégséges tehát csak az elemekkel önmagukkal foglalkozni, hanem alaposan vizsgálni kell viszonyaikat, kapcsolataikat, szerveződésüket is. Az egyes elemek és viszonyaik együttesen egyre magasabb szintű szerveződések alkotnak. A nyelvi rendszer vizsgálatának ki kell terjednie az egyre magasabb szintű szerveződésekre is, ezt el kell végezni az alap és a magasabb szinteken is.

Nem elégséges tehát csak egyes kiragadott elemfajtákkal foglalkozni, hanem mindegyik elemmel kell, mindegyik szinten, viszonyaikkal együtt. Így tekinthető teljesnek a rendszer vizsgálata, tanulása, használata.

Jelentésalapúság

Az ismerettudomány az ismerettel, az ismeretrendszerekkel foglalkozik. A nyelvet, mint jelentéshordozási és kezelési rendszert, eszközt vizsgálja. Az egyes nyelvi elemek esetén elsősorban azok jelentéstartalmát vizsgálja, a jelentést tartja

elsődlegesnek és a formát pedig a jelentés hordozójának. A nyelvi elemek közötti viszonyokat is elsősorban jelentésepítési, szervezési szempontból vizsgálja, az alakiség a jelentés-kifejezésben betöltött szerepkörénél fogva.

A magyar nyelv tanításában különösen nagy szerepet lehet szánni a jelentésvizsgálatnak, mivel nyelvünkben nagyon erős a tartalom (jelentés) – alak összefüggés, ez megkönnyíti a jelentésvizsgálatot.

A teljes ismeretfolyamati kör (tapasztalás, gondolkodás, cselekvés) megvalósítása

Az ismereti rendszerek a kibernetikai modell szerint működnek, vagyis a szervezet, a teljes megismerő és cselekvő rendszer voltaképpen a külvilág megtapasztalását, az adatok feldolgozását (gondolkodást) és a külvilágra való hatást (a cselekvést) végzi. Minden ismeretelem és viszony ebben a folyamatban helyezhető el, ebben a folyamatban vizsgálандó és tanulandó. Minden ismeretelemnek és viszonyoknak meg kell valósítania a teljes ismereti kört, a tapasztalástól a feldolgozáson (gondolkodáson) át a cselekvésig. Vagyis a nyelvi elemek és viszonyok mindegyike esetén vizsgálандó és tanulandó a tapasztalati alap, a gondolati, érzelmi tartalom és a gyakorlati használat. Akkor érzi, látja, tudja a tanuló megfelelően egy elem jelentését, helyét, tartalmát, használatát, ha tapasztalja, vizsgálja, gyakorolja mindhárom tartalmában, szerepkörében, valamint mindezek összes kapcsolatában. Akkor megfelelő a tanulás, ha mindegyik folyamatrész megfelelő hangsúlyt kap és e folyamatrészek megfelelően szerepelnek a tanításban. A folyamatrészeknek egymásra kell épülniük, egymással összhangban kell lenniük, szerves összefüggés kell legyen közöttük.

Hangtanítás

Az első osztályban három hónapon át tanuljuk a hangokat, a magyar nyelv összes hangját alaposan megismerik a gyerekek. Először a magánhangzókat képzési sorrendjük szerint, ez után a mássalhangzók következnek a képzés szerinti rokonság alapján. Hangonként állítottuk össze a gyakorlatsorokat. Mindegyik gyakorlatelemnek megvan a saját szerepe.

Mivel a beszéd izommunka, testi és szellemi tevékenység is, ezért ugyanúgy, mint a testnevelés esetén izmainkat és szellemünket be kell melegíteni, elő kell készíteni a használatra. A gyerekek ezt nagyon élvezik, mert változatosan, nagyon sok játékos gyakorlattal végezzük.

Hangolódó: Ezzel a gyakorlattal már az adott hangra készítjük elő a gyermekeket. Természeti, állati, emberi, gépi hangokat utánozunk, nógató vagy indulati szavakat mondunk, olyanokat, melyben kulcsszerepe van az adott hangnak.

Mondóka: A mondóka feladatköre a ráhangolás szélesítése. Olyan mondókát választunk, mely lehetőleg nagy arányban tartalmazza az adott hangot, és bemutatja, kidomborítja annak sajátosságait.

Hangok világa könyv alapján beszélgetés a hangokról: A Hangok világa könyvet beszédhangonként állítottuk össze. Az adott hanggal kezdődő szavak rajzát, képét tartalmazza értelmi rendben. Ezzel vezetjük be a gyerekeket a beszédhangok nyelvi használatának rendszerébe. A gyerekek ezeket a kezdőhang és gyök szerinti értelmi rendbe helyezett rajzokat nézegetik, nevezik meg, róluk beszélgetnek. Ezzel kezdődik a hang értelmi jellegének, használatának felismerése, tanulása. A beszélgetés része a hangok felismerése és szavak közötti jelentésbeli, tartalmi összefüggés keresése.

A hang képzése: Ebben a részben mindenhol ismertetjük a hang képzésének, kiejtésének sajátosságait. A gyerekek megvizsgálják a hangképzést, kiejtést a leírásnak, magyarázatnak megfelelően. (Nem a meghatározást kell bemagolniuk!) A gyerekek megfigyelik a beszédszervek, különösen a nyelv, ajak mozgását, állását, a zöngés, zöngétlen jelleget stb. Ezt gyakorlatokon keresztül teszik. (pl. rezeg-e a torok, hol áll a nyelv, milyen a légáram ereje stb.)

E gyakorlat és a többi során is nagyon fontos, hogy soha ne a hanghoz tartozó betű nevét mondjuk, hanem mindig tisztán az adott hangot. Ez réshangok esetén nagyon könnyű, de zárhangok esetén, például P esetén se PÉ-t mondjunk, egyszerűen pattintsuk fel ajkunkat és ejtsük ki a P hangot.

Párhuzamok keresése: A hangok sokszor párhuzamban állnak bizonyos szavakban egymással, vagy a szerepkörük mutatható be szópárhuzamként, pl. magas – mély magánhangzó párok (pl. itt-ott, erre-arra, áll – ül stb.), képzési párok (pl. koppan – kopog, dobban – dobog stb.), vagy toldaléki szerepkör (ház – házak, kép – képek stb.), illetve egyéb használat bemutatása történik. Nem kell mindent a gyerekeknek felismerni, nem baj, ha maguk nem jönnek rá mindig, ilyenkor vezessük őket. (Nem is jöhetnek rá mindenre, sőt nem is kell tudatosan megnevezniük a párhuzamokat, hiszen ez még csak előkészítés a későbbi nyelvtanra.) Itt tág lehetőségünk van a hangig, szerepköri stb. párhuzamok bemutatására. Ne legyünk féltősek, a gyerekek sok mindent ösztönösen ismernek, amit tudatosan nem tudnak ugyan megnevezni, de használni, gyakorolni igen.

Koppantós: A gyerekeknek az adott hangot kell felismerniük és koppantani, ha hallják. Legyen olyan szó is, amelynek az elején, olyan is, amelyiknek a belsejében, és olyan is, amelyiknek a végén szerepel az adott hang. (A gyök elején, végén és toldalékként is szerepeljen. Természetesen ezekkel a

szerepkörökkel nem terheljük még a gyerekeket.) Ezek a szavak olyan szó sorban szerepelnek, melyben az adott hangot nem tartalmazó, de egyébként hasonló alakú, jelentésű szavak is bőven vannak.

Ezzel a gyakorlattal a gyerekek hangfelismerése erősödik, a hangtudatosság nő, másrészt könnyen felismerhetjük, ha valakinek gondjai vannak bizonyos hang, vagy hangok felismerésével, vagy keverik őket.

Még sok-sok játék.

A hangtanítás után a betűk tanulása következik, a tanév végéig tanulják meg a gyerekek az összes betűt olvasni és írni.

Fogalomtanítás. Alapfogalmak tanítása

Az alapfogalmak, azok a fogalmak, melyek fogalmi rendszerünk alapját adják. Lényegében a közvetlen tapasztalásból született fogalmak ezek, sok ismereti nyelvész a „képi sémákat” tartja ennek. Minden fogalmunk – így minden fogalmi gondolatunk – belőlük származik. Tanulásuk, rendszerük feltérképezése alapvető igény.

Lényeges, hogy a gyerekek tanulják az alapfogalmak születését, kialakulását, tapasztalataikból szűriék le a lényegüket. Fontos, hogy felidézzük az érzékleti, észleleti tapasztalatokat, a különböző élményeket, használati lehetőségeket, melyek az alapfogalomhoz a tapasztalással kötődnek. Ennek a lehető legátélhetőbben, élményszerűen kell megtörténnie. A tanulók a különböző példákban lássák meg a közös mintát, a lényegét, ezt emeljék ki. Elemezzük a különböző példákat, lássuk a jó és kevésbé jó példákat. Ha van, vizsgálják meg a jelentésátvitel tartalmát, módját, okát.

A másik oldalról a fogalmak tanulásához hozzátartozik a használat tanulása is. Az alapfogalmakat is minél többféle helyzetben, minél többféle feladatban kell használni. A feladatoknak alkotónak, cselekvőnek kell lenniük. Különböző célok megvalósítását kell elérni velük.

Így tudjuk biztosítani azt, hogy a fogalom sok kapcsolaton keresztül, sokféle használaton át rögzüljön a gyerekek elméjében.

Lényeges, hogy az alapfogalmakkal rendszerben foglalkozzunk, hiszen a rend szerinti tanítás az ismerettudomány szerint a tanulás (megértés és megőrzés) hatalmas felgyorsulását hozza.

A magyar nyelv – követő jellege miatt –különösen alkalmas az alapfogalmak ilyenképpen való tanulására.

Második osztálytól kezdjük a fogalmak vizsgálatát, azonos hanggal kezdődő fogalomcsoportokkal.

Ismerkedés a szóbokrokkal.

Minden feladatsor előtt megtalálható az adott csoporthoz tartozó, fontosabb fogalmakat tartalmazó szóbokor. Ezt a gyerekek átolvassák, ismerkednek vele.

Fogalmak vizsgálata.

A fogalmak vizsgálata tapasztalatok gyűjtése, gondolkodás, cselekvés és alkotás, vagyis a teljes körű megismerés alapján zajlik.

A fogalomvizsgálat gyakorlatai.

Jó példák gyűjtése.

Játékos szemléltetés, bemutató, előadás.

Rajzolás, gyurmázás, ábrázolás.

Hangutánzóknál hangvizsgálat: milyen hang hallatszik, hány hang hallatszik.

Cselekvő igéknél megvizsgáljuk, mit teszünk.

Önható igéknél megvizsgáljuk, mi történik.

Fogalmak összehasonlítása: azonosság – különbség vizsgálata.

A vizsgált fogalom jelentésének megfogalmazása, lényegre törekedve.

Szógyűjtés adott gyökkel.

Hiányos szóbokrok pótlása, szóbokrok építése.

Mondatalkotás a gyűjtött vagy megadott szavakkal.

Mese, vers, mondóka stb. írása a tanult fogalmakkal.

Képzők tanítása. Képzett fogalmak tanítása

Az alap tapasztalati fogalmakból nyelvünk új fogalmakat képez. A kiindulási és az új fogalmak között egyértelmű összefüggés van. A tanítás alapelveit és módszertanát tekintve megegyezik az előbb leírtakkal, annyi kiegészítéssel, hogy a jelentésvizsgálatnak most két fogalomra is ki kell

terjednie: a kiindulási fogalomra és az eredményre, a képzett fogalomra. Itt is szükséges a tapasztalás, élményszerűség, a használat minél szélesebb köre. Itt is szükséges a minta felismerése, kiemelése, a lényeg megfogalmazása, Szükséges a minél szélesebb körű használat, cselekvés.

A magyar nyelvben a képzés kiterjedt, rendezett és következetes jelenség, tanítása elengedhetetlen.

Negyedik osztálytól kezdjük el a képzők szerepének vizsgálatát.

A képzők vizsgálatának gyakorlatai

Alapfogalomhoz példák gyűjtése, mondatalkotás.

Képzett fogalomhoz példák gyűjtése, mondatalkotás.

Alapfogalom, majd képzett fogalom szemléltetése, eljátszása.

Az alapfogalom és a képzett fogalom közötti összefüggés megfogalmazása.

Hasonlóan képzett szavak gyűjtése.

Szóbokorépítés.

Mese, mondóka írása a vizsgált szavakkal.

Eredmények

A rendszer alkalmazásával a következő eredmények érhetők el:

Anyanyelvünk rendszerének, felépítésének ismerete, tudása.

Anyanyelvünk sajátosságainak ismerete, tudása.

Gazdag szókincs.

Lényeglátó képesség kialakulása.

Lényegmegfogalmazó képesség kialakulása.

Jobb szövegértés írásban és szóban.

Jobb szövegalkotás írásban és szóban.

A gondolkozás folyamatos fejlődése.

Sikerélmény a nyelvi zavaros tanulóknak is.

Nagy fejlődési lehetőség a tehetséggondozás területén.

Az anyanyelv szeretete, becsülése.

Szakirodalom

Molnárné Czeglédi Cecília (2009) A jelentésalapú anyanyelvtanítás új rendszere. Szakdolgozat. Pázmány Péter Katolikus Egyetem.

Molnárné Czeglédi Cecília (2012) Az ismerettudomány eredményeinek alkalmazása az anyanyelvtanításban. Szakdolgozat. Pázmány Péter Katolikus Egyetem.

Molnárné Czeglédi Cecília, Molnár Zsolt (2009) A tiszta magyar nyelv kincseinek megőrzése és tanítása. Püski Kiadó.

Molnárné Czeglédi Cecília, Molnár Zsolt (2010) Hangok világa. Képeskönyv, munkafüzet, útmutató és gyakorlatok. Püski Kiadó.

3 Replies to "Az ismeret- és tudástudomány (cognitive science) eredményeinek alkalmazása a magyar nyelv tanításában"

Dr. H. Tóth István, CSc, **11 év ago**

Kedves Molnárné Czeglédi Cecília!

Amit eddig elolvashattam az Ön és Molnár Zsolt törekvéseiről,

hasznosnak, továbbgondolásra
érdemesnek tűnnek számomra. Nem
baj, hogy más utakon járnak, mint az
Antalné-féle kissé megunt
taneszközök? És egyáltalán: van-e /
maradt-e az Önök törekvéseinek hely
a korszerűnek nevezett
egytankönyvűsített világunkban?
Sok sikert kívánok Önnek, Önöknek!
Dr. H. Tóth István, CSc
alkalmazott nyelvész
egyetemi docens

Molnárné Cezglédi Cecília, **11 év ago**

Kedves dr. H. Tóth István!

Köszönjük kedves szavait!
Tanítási rendszerünk mindent
tartalmaz, amit a „hagyományos”
oktatás is, csak ezt – az elsősorban
alaki tananyagot – új alapokra
helyezzük, kiegészítjük a jelentés
megtapasztalásával, vizsgálatával és a
céltudatos használattal. Ez nagy
mennyiségű új tananyag, de színessé,
élővé teszi az anyanyelvtanítást.
Mindezt a kötelező kerettantervbe
beilleszteni nem egyszerű, de azért
megoldható feladat.
Tisztelettel üdvözlöm:
Molnárné Cezglédi Cecília

Sz. Tóth Gyula, **9 év ago**

A téma felettébb érdekes, fontos és
aktuális. Igaz ez más oldalról is, a
„kétnyelvű kisiskoláskor” felől
közelítve: egyre több az ilyen „sorsú”

gyermek, az uniós munkavállalások nyomán, a „kétnyelvű gyermek”, hazatérése után nehéz tanulási időszak elé néz, a tanító pedig nehéz tanítási feladatok előtt áll – mennyire felkészült erre? Az iskola pedagógia tudása mennyire elegendő ehhez? Helyzet van. Nekem van vonatkozó szakmai tapasztalatom (kisiskoláskor, idegennyelv-tanítás, francia nyelvtanítási program, kapcsolódás az anyanyelv-tanítási rendszerhez, stb.). Témám aktuálisan, az íráshoz kapcsolódva: „A kép és a szó kapcsolata, jelentősége a kétnyelvű kisiskoláskori tanulásban-tanításban”.

Ehhez némi előfeltevés: a kisgyerek (már óvodás kortól) rengeteg képpel találkozik, akusztikai térben él, hang/beszéd veszi körül, az aura véd is, zavar is. Kérdés: Hogyan segítsük eligazodni a kép és a hang zavarban, a vizuális és akusztikai térben, hogy tájékozódni tudjon a világban? Módszer: a kép és a szó megragadja a gyermeket – utánmond, utánrajzol – rögzít. Alakul a bázis. Jöhet a pontosítás: az elemek megnevezése, kapcsolása, a történet (kommunikációs tényezők mentén), elmondása (elmesélés). Majd a fogalmiság: előbb: körülírás, fogalom, meghatározás. Feltétlen alakul az olvasás, az értés, a későbbiek (év)folyamán pedig „átvonulunk” az ismeretelmélet területére. Mert: természetben él a társadalmi ember. És a tét (a lehetséges, és egyben kötelező), miként a kiváló cikk bejelenti: „A teljes ismeretfolyamati kör (tapasztalás, gondolkodás, cselekvés) megvalósítása.” Megy (menne) ez!

Elegendő (és érdekes) anyagom van, (dokumentáció és gyakorlat) két magyar kisleány frankofón iskolai munkájáról: anyanyelv és tanulási (vagy szolgálati) vagy munkanyelv – mindegyik érvényben van. Néhány tapasztalatot már publikáltam (lásd szombathelyi Olvasás-konferencia: „Így írvasunk mi”, megjelent Savaria University Press, 2011. 113-118. Egy magyar kisleányok brüsszeli iskolajárása. 1-3 rész. Osztályfőnökök Országos Szakmai Egyesülete honlap, 2014. április 25.
[http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=1373.](http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=1373))

Azóta a kutatási gyűjtemény gyarapodott, egyszer majd egy szakmai fórumon, talán, elő is kerülhet.

Your Email address will not be published.

Save my name, email, and website in this browser for the next time I comment.

This site uses Akismet to reduce spam. [Learn how your comment data is processed.](#)

© 2025 e-nyelvmagazin.hu. All rights reserved.